

ਪੱਛਮੀ ਕਾਵਿ-ਸਿਧਾਂਤ

ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੋਆ

ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

183

Scanned with CamScanner

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ
(1965 ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ ਨੰ.35 ਤਹਿਤ ਸਥਾਪਤ)

PACHHAMI KAV SIDHANT (*Punjabi*)

Chief- Editor

Dr. Jaswinder Singh Saini

Editors

Dr. Jaswinder Singh

Dr. Harbhajan Singh Bhatia

ISBN : 978-81-302-0471-0

2018

ਕਾਪੀਆਂ : 1100

ਕੀਮਤ : 100.00

ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਿੰਝਰ, ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ
ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਘੁਮਾਣ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਛਪੀ।

ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾ

ਡਾ. ਕੁਲਵੀਰ

ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਜਾਂ ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾਵਾਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕਹਿਰੀ, ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬੰਨਣਾ ਇਕ ਕਠਿਨ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕ ਪਦ ਦਾ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਕਲਾ, ਇਮਾਰਤਸ਼ਾਜ਼ੀ, ਸੰਗੀਤ, ਸਾਹਿਤ, ਦਰਸ਼ਨ, ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਫੈਸ਼ਨ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਆਦਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਤੇ ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾਵਾਦ ਪਦ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਖੇਤਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆਪੂਰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਕਾਲਕ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੌਧਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਚਿੰਤਕ ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਲਕ-ਬਿੰਦੂਆਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾ/ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾਵਾਦ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਵਿਚ ਨਿਖੇਤਰ ਕੇ ਵੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਸੂਚਨਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਪਜੀ ਨਵੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਜੋਂ, ਦੂਸਰਾ ਇਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪ੍ਰਵਰਗ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਇਕ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਪਦ ਵਜੋਂ।

ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾ, ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਵਾਂਗ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਲ-ਖੰਡ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਪਦ ਹੈ ਜੋ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਨਾਲੋਂ ਬ੍ਰੇਕ ਤੇ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਮਾਈਕ ਫੀਦਰਸਟੋਨ ਅਨੁਸਾਰ, “ਜੇ ‘ਆਧੁਨਿਕ’ ਤੇ ‘ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾ’ ਵਿਆਪਕ ਪਦ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਯਕਦਮ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇਤਰ ‘ਉੱਤਰ’ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਧੁਨਿਕ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਬ੍ਰੇਕ ਜਾਂ ਵੱਢ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਤੇ ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਬਣਤਰਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਾਲਵਾਚੀ ਸੰਕਲਪ ਹਨ, ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬਣਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਸਥਾਵੀਂ ਪੈਮਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਉੱਤਰ-ਮੱਧ ਯੁੱਗ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੇ ਨੇਸ਼ਨ ਸਟੇਟ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਉਭਾਰ ਦੁਆਰਾ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਡੈਨੀਅਲ ਬੈਲ ਉੱਤਰ-ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

EXPERT COMMITTEE

Prof. Rawail Singh
(Formerly) Professor
Department of Punjabi,
University of Delhi, Delhi

Prof. Ravinder Kumar
Department of Punjabi
University of Delhi, Delhi

Prof. Kulvir Gojra
Department of Punjabi
University of Delhi, Delhi

Dr. Kuljit S. Bhatia
Assoc. Prof.
Department of Punjabi
Desh Bandhu College, Delhi

Prof. Ravinder Singh
Department of Punjabi
Dayal Singh College,
University of Delhi, Delhi

Dr. Yadwinder Singh
Department of Punjabi
University of Delhi, Delhi

COURSE COORDINATOR

Prof. Malati Mathur
Director, School of Humanities
IGNOU, New Delhi-110068

COURSE EDITOR

Prof. Rawail Singh
(Formerly) Prof.
Department of Punjabi,
University of Delhi, Delhi

CONTENT WRITERS

Prof. Rawail Singh
(Formerly) Professor
Department of Punjabi,
University of Delhi, Delhi

Prof. Ravinder Kumar
Department of Punjabi
University of Delhi, Delhi

Prof. Kulvir Gojra
Department of Punjabi
University of Delhi, Delhi

Prof. Ravinder Singh
Department of Punjabi
Dayal Singh College,
University of Delhi, Delhi

Dr. Yadwinder Singh
Department of Punjabi
University of Delhi, Delhi

Dr. Kuljit S. Bhatia
Assoc. Prof.
Department of Punjabi
Desh Bandhu College, Delhi

Dr. Nachhattar Singh
Department of Punjabi
University of Delhi, Delhi

Dr. Rajni Bala
Department of Punjabi
University of Delhi, Delhi

PRINT PRODUCTION

Mr. Tilak Raj
Assistant Registrar,
MPDD, IGNOU, New Delhi

September, 2021

© Indira Gandhi National Open University, 2021

ISBN : 978-93-5568-102-7

All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from the Indira Gandhi National Open University.

Further information about the School of Health Sciences and the Indira Gandhi National Open University courses may be obtained from the University's office at Maidan Garhi, New Delhi-110 068.

Printed and published on behalf of the Indira Gandhi National Open University, New Delhi by Director, School of Health Sciences. We acknowledge the reference of material and figures from various sources like NNF, AIIMS, WHO, UNICEF, IGNOU, Govt. of India etc.

Laser Typesetting : Davinder Singh, 11/38, Rajouri Garden, New Delhi-110027

Printed at : Raj Printers, A-9, Sector B-2, Tronica City, Loni (Gzb.)

ਪਾਠ 8

ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ

ਗੋਸਟਿ (ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਰੈਫਰੀਡ ਜਨਰਲ)

ਅੰਕ ਸੱਤਵਾਂ
ਅਕਤੂਬਰ-ਮਾਰਚ 2019

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ
ਡਾ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ
(1961 ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ ਨੰਬਰ 35 ਤਹਿਤ ਸਥਾਪਿਤ)

The responsibility for the facts or opinions expressed in the paper are entirely of the authors. Neither the University nor the publisher are responsible for the same.

GOST

(A Refereed Research Journal of Punjabi Studies)

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ

ਡਾ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ

ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਵਰਮਾ

ਰਾਜਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ

ਲਖਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬੀ

ਗੁਰਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਲੰਬੀ

ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ

ਸਲਾਹਕਾਰ

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਾਹਰਾ

ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ

ISBN : 978-93-85680-14-4

2020

ਕਾਪੀਆਂ : 300

ਕੀਮਤ : 300.00/-

ਛਪਾਈ: ਮੈ/ਸ. ਆਰਨਾ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਸੋਲਿਊਸ਼ਨਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਛਪੀ।

ਵਿਕੇਲਿੰਤਰਾ ਵਿਕ੍ਰੇਤਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ।

ਤਤਕਰਾ

1.	ਡਾ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ	ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨਮਾ ਦਾ ਉਦੈ ਅਤੇ ਫਿਲਮ 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ'	1
2.	ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ		
3.	ਡਾ. ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬੀ	ਪੰਜਾਬੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬੰਬ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਲੋਕ ਗਾਇਕ ਪਾਲੀ ਦੇਤਵਾਲੀਆ : ਗੀਤਕਾਰੀ ਤੇ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰ	10 19
4.	ਡਾ. ਅਬਲੇਸ਼ ਕੌਰ	ਜਸਬੀਰ ਮੰਡ ਰਚਿਤ ਨਾਵਲ 'ਬੋਲ ਮਰਦਾਨਿਆ' ਦੀ ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਰਥਕਤਾ	32
5.	ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ	ਹਾਸੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਹਿਤ ਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਰੰਗਮੰਚੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ: ਹਾਸੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਆਸ	36
6.	ਡਾ. ਰਜਨੀ ਬਾਲਾ	ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰੀ(ਪੰਜਾਬੀ ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ)	45
7.	ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ	ਡਾ. ਗੁਰਤਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ	60
8.	ਡਾ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ	ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨੀ ਕਾਵਿ-ਅੰਸ਼ : ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖ ਅਤੇ ਪਾਸਾਰ ('ਹਾਇਕੂ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ)	67
9.	ਡਾ. ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ	'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ' ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਦਾ ਬੰਬ	76
10.	ਡਾ. ਜਸਵੀਰ ਕੌਰ	ਬਾਂਗਰ ਵਿਚ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤਿੱਥ-ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰਵੇਖਣ	81
11.	ਡਾ. ਰੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ	ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕੀਮਤ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਅਸਤਿਤਵ	87
12.	ਡਾ. ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਬੈਂਸ	ਉੱਤਰ-ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ ਅਤੇ ਜੈਂਡਰ ਅਧਿਐਨ	92
13.	ਡਾ. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਮਹਿਨਾਜ਼	ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਪੂਲਰ ਗੀਤਕਾਰੀ ਤੇ ਗੀਤ-ਫਿਲਮਾਂਕਣ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਘਾਤਰਤ (ਗ਼ੈਰ ਪਰਵਾਸੀ ਸਿਰਜਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ)	97
14.	ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ	ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਰੰਭ	103
15.	ਸੋਹਜ ਦੀਪ	ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ (ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਨਾਵਲ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ)	115
16.	ਸਟਾਲਿਨਜੀਤ ਸਿੰਘ	ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਸਰੋਤ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ	128

ਪੰਜਾਬੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬਿੰਬ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ

ਡਾ. ਕੁਲਵੀਰ ਗੋਜਰਾ

ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਰਤਕ ਵਿਧਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਦੀ ਵਿਧਾ ਨੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਲੋਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਬਿਹਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਲਈ ਵਿਕਸਤ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਕੀਤੇ ਪਰਵਾਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਧਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਖਾਸਕਰ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਨ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵੱਲ ਤੋਰਾ ਫੇਰਾ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਯਾਤਰਾ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿੰਪੀਬੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਵਿਧਾ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ। ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਤਰਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬਿੰਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਨਾਂ ਜਿਹਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿੰਬ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਉੱਤਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਸਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਸੁਤੰਤਰ ਤਰਜੇ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਉੱਨਤ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਅਲੋਕਾਰ ਥਾਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰ ਕੇ, ਸਿੱਧੇ ਅਸਿੱਧੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਰਮਿਆਨ ਬਣਦੇ ਵਿਗੜਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਕਸਰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਦਿਸਣ ਲਈ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੁੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਜਿਵੇਂ ਖੱਬੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਚਲਣਾ, ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਸਵਿੱਚਾਂ ਦਾ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਐਨ ਹੋਣਾ, ਤਾਰੀਖ ਲਿਖਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਣਾ, ਪੈਟਰੋਲ ਨੂੰ ਗੈਸ ਕਹਿਣਾ ਆਦਿ। ਸੇ ਅਮਰੀਕਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਚਿਹਨਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਈ ਚਿਹਨਤ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਅਮਰੀਕਾ ਕੋਈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ 'ਸੱਚੇ ਸੱਚ' ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਅਮਰੀਕਾ ਬਾਰੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਬੜਾ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਇਤਨਾ ਵੱਖਰਾ ਅਤੇ ਸੋਹਣਾ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਮ ਆਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਬਿੰਬ ਉੱਤਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਵਡੇਰਾ ਹਿੱਸਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਗੁਣਗੁਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਤਕਰੀਰਨ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾਕਾਰ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ, ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਲਈ ਉਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਿਊਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਬਿੰਬ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹਿੰਸਾ, ਸੈਕਸ ਅਤੇ ਲੁੱਟ ਖੋਹ ਆਦਿ ਦੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵੱਲ ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਦੁਆਇਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਬਿੰਬ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਉਥੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵੱਧ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਹਨ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ, ਸਾਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ, ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ, ਲਾਸ ਏਂਜਲਜ਼, ਨਿਊਯਾਰਕ, ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਤੇ ਸਿਆਟਲ ਆਦਿ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਬਿੰਬਕਾਰੀ, ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਖ਼ੁਦ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਿਹਾ। ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ ਨੇ ਲੱਭਿਆ, ਗੋਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਮੱਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਮੁੰਦਰੀ ਰਸਤੇ ਰਾਹੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ

THE UNSAFE ASYLUM
ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ

ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਪਾਗਲਖਾਨਾ

ਵੰਡ ਤੇ ਪਾਗਲਪਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਅਨਿਰੁੱਧ ਕਾਲਾ

ਅਨੁਵਾਦਕ
ਕੁਲਵੀਰ ਗੋਜਰਾ

Punjabi/Translated/stories
all rights reserved ©2022

Published by

AUTUMN ART

#3, Virk Bagh Colony, Saifdipur, Backside- Punjabi University
Patiala-147002, Punjab, INDIA
autumnartpublishers@gmail. com, Mob. 91158-72450

ISBN 978-93-90849-87-1

Logo of Autumn Art by Kafir

Cover Painting By Satish Gujral

©Government Museum & Art Gallery, Chandigarh

Printed & Bound at: Printwell, Amritsar, Punjab

Lahore Da Pagalkhana

Original Title 'The Unsafe Asylum: Stories of Partition and Madness' (2018)

By **Anrudh Kala**

anrudhkala@gmail.com

Translated By **Kulvir Gojra**

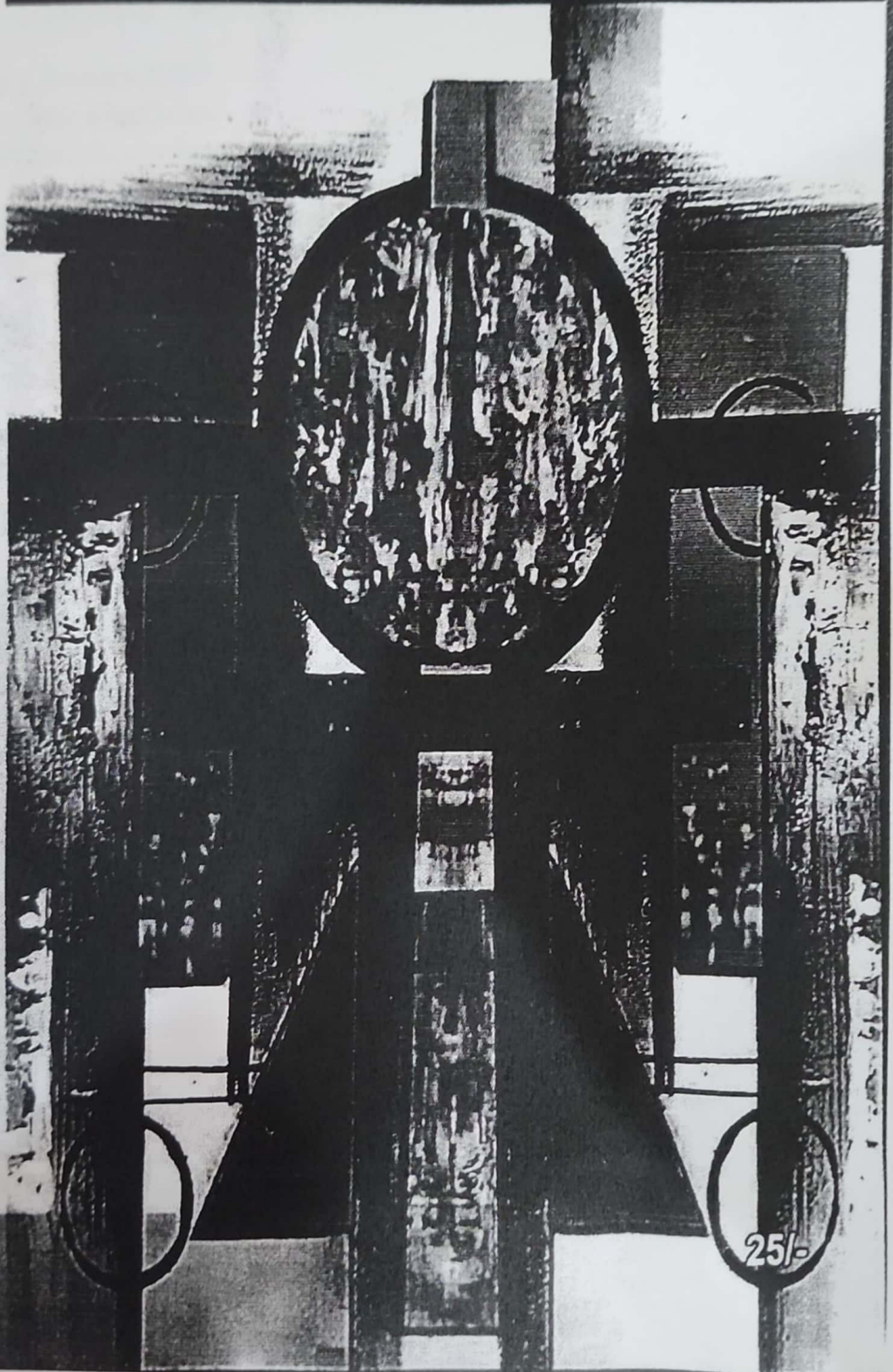
kulvirdu@yahoo.co.in

ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ, 2019

ਸਮਦਰਸ਼ੀ

SAMDARSHI

170

25/-

96

Scanned with CamScanner

ਸੰਪਾਦਕੀ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਪਤਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ

ਡੀ. ਡੀ. ਏ. ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਸੈਂਟਰ, ਸਦਰ ਥਾਨਾ ਰੋਡ, ਪਹਾੜ ਗੰਜ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110055

ਫੋਨ : 011-23616243, 23616265, 23615979

Punjabi Academy, Delhi

DDA Community Centre,

Sadar Thana Road, Paharganj, New Delhi-110055

E-mail : samdarshi.punjabi@gmail.com

Visit our Website at : <http://www.punjabiacademy.com>

ISSN : 2581-3986

© ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਲੇਖਕ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰੀਤੀ-ਨੀਤੀ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕ
ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਮੁੱਲ	:	25 ਰੁਪਏ
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ	:	150 ਰੁਪਏ
ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਯੂਰਪ	:	30 ਪੌਂਡ
ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ, ਮਿਡਲ ਈਸਟ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼	:	60 ਡਾਲਰ
ਚੰਦਾ "ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ" ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਭੇਜੋ।		

Send the Subscription in the name of "Secretary, Punjabi Academy".

ਟਾਈਟਲ

ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਲੇਖਕ ਟਾਈਪ ਸੈਟਿੰਗ

ਪ੍ਰਸਤੁਤਿਕਾਰ ਅਰੇਜ਼ਾ

Samdarshi :

Bi-monthly journal of Punjabi Literature published by Punjabi Academy, Delhi, Motia Khan, Paharganj, New Delhi - 110055, India

ਸਮਦਰਸ਼ੀ :

ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਗੁਰਭੋਜ ਸਿੰਘ ਗੁਰਾਇਆ, ਸਕੱਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ
ਵੱਲੋਂ ਐਸ.ਡੀ.ਐਮ. ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਅਤੇ ਪੈਕਰਸ, ਹਰੀ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ ਦਫ਼ਤਰ, ਪੰਜਾਬੀ
ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ, ਸਮਦਰਸ਼ੀ, ਮੋਤੀਆ ਖਾਨ, ਪਹਾੜ ਗੰਜ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-55 ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ।

ਸਮਦਰਸ਼ੀ

ਸਾਲ 35 ਅੰਕ 170 : ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ, 2019

ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ /

ਇਸ ਵਾਰ ਦਾ ਕਵੀ /

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ

ਗ਼ਜ਼ਲ, ਕਵਿਤਾ / 12

ਪ੍ਰਤਾਪ "ਪਾਰਸ" ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੀ

ਬਿਸੰਬਰ ਅਵਾਖੀਆ

ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜੂ

ਸੁਰਜੀਤ ਸਾਜਨ

ਸੰਘ ਘੋਸ਼

ਸੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ

: ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ /15

ਡਾ. ਹਰਜੋਤ ਕੌਰ

: "ਕੱਲਰ" : ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ
ਦਾ ਸੰਕਲਪ /20

ਮੁਖਤਾਰ ਗਿੱਲ

: ਮਾਤਾ ਭਾਗਾਂ /27

ਡਾ. ਪੀ. ਐਸ. ਸਿੰਘ

: ਅਰਸਤੂ ਦੇ ਕਾਵਿ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ
ਨਵੀਂ ਵਿਆਖਿਆ /35

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ

: ਰਿਨਕੋਨਾਡਾ ਹਿਲਜ਼ /40

ਨਵਜੋਤ ਕੌਰ

: ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਦੀ ਔਰਤ-
ਪਾਤਰ ਸਿਰਜਣਾ /55

✓ ਡਾ. ਕੁਲਵੀਰ

: ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਗ਼ਜ਼ਲ-
ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਬਿੰਬ ਦੀ
ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ /63

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਗ਼ਜ਼ਲ-ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਬਿੰਬ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਡਾ. ਕੁਲਵੀਰ

ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉੱਪਰ ਮਰਦਾਵੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਾਰੀ ਨੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਿਆਂ, ਇਹ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਰਦ ਨੇ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਕਾਵਿ-ਉਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਰਚਨਾਕਾਰੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ, ਇਸ ਦੇ ਪਰੰਪਰਕ ਖਾਸੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਪਰੰਪਰਕ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ, ਸੁਪਨੇ ਜਾਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਤੀਉੱਤਰ ਮਰਦ ਨੇ ਹੀ ਚਿਤਵੇ ਤੇ ਸਿਰਜੇ। ਨਾਰੀ ਸਵੈ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਮਰਦਾਵੇ ਨੁਕਤਾ-ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਗ਼ਜ਼ਲਕਾਰੀ/ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਕਰਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਦੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਲੇਖਨ ਨਾਲ ਗ਼ਜ਼ਲਕਾਰੀ ਤੋਂ ਮਰਦਾਵਾਂ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਜੁਥਾਨ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਰਦ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਨਰ-ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਗ਼ਜ਼ਲਕਾਰੀ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਬਿੰਬ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਉਧੇੜ-ਬੁਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖੀ ਸਵੈ, ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚੋਲਗਿਰੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਚਿੰਤਨ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਰੀਝੀਰਤਾ ਨਾਲ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪਿਤਰਕੀ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਗਲਬਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੋਵੇਂ ਪਿਤਰਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ "ਜੇ ਸਾਡੇ ਸੋਚਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ, ਪਿਤਰਕੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀਆਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਦਿੱਲੀ
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦਿੱਲੀ
ਫੋਨ 9871100116

ISSN : 2395-1273

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਜ ਰਸਾਲਾ

12 ਜੁਲਾਈ-ਦਸੰਬਰ 2020
ਵਾਂ ਅੰਕ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

- ◆ 'ਮੱਲੂਮ' : ਸਮਾਜ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪਥਰ
- ◆ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਉਤਰਪ੍ਰੀਤਵਾਦੀ ਏਜੰਡਾ
- ◆ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ : ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ
- ◆ ਮਾਨਵ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀ ਨਵੀਂ ਆਸ : ਵਿਸਮਾਦੀ ਗਲੋਬਲ ਆਰਡਰ
- ◆ ਸੁਖਪਾਲ ਦੀ ਕਵਿਤਾ : ਸੰਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਦਾ ਕਾਵਿ
- ◆ ਸਾਕਾ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ
- ◆ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ
- ◆ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ
- ◆ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ : ਕੋਡ ਮਿਸ਼ਰਨ ਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ
- ◆ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ : ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- ◆ ਦੇਰੀਦਾ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ
- ◆ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿੰਗਕ ਰਾਜਨੀਤੀ
- ◆ ਨਾਟ-ਸਿਧਾਂਤ
- ◆ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਧੀ
- ◆ ਪੁਸਤਕ ਗੀਵਿਊ

ESTD. 1892

ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ
ਸ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
www.sanvad.org

ਪੰਜਾਬੀ ਰੈਡਰੀਡ ਰਿਸਰਚ ਜਰਨਲ

A Peer Reviewed Punjabi Research Journal

ਛਪਾਈ ਖੋਜ ਰਸਾਲਾ

(ਯੂ.ਜੀ.ਸੀ. ਦੀ 'ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਖੋਜ ਨੈਤਿਕਤਾ ਸੰਸਥਾ' ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਖੋਜ-ਜਰਨਲ)

ਸਰਪ੍ਰਸਤ

ਡਾ. ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਆਤਮ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ

ESTD. 1892

ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-143002

Sanvad
(Dialogic)
PUNJABI REFEREED RESEARCH JOURNAL

Bi- Annual

A Peer Reviewed Punjabi Research Journal of the Post-Graduate Department of
Punjabi Studies, Khalsa College, Amritsar.

(UGC-CARE APPROVED JOURNAL)

Email : sanvadpunjabi@gmail.com

www.sanvad.org

Patron & Chief Editor:

Dr. Mehal Singh

+91-85288-28200

□

ISSN : 2395-1273

□

ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ

ਡਾ. ਆਤਮ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ

ਮੁਖੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ

ਡਾ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਡਾ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਮਿਨੀ ਸਲਵਾਨ

ਡਾ. ਹਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਨੋਟ: ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਖੁਦ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ।

□

ਚੰਦਾ ਭੇਜਣ ਤੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ

ਮਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

khalsacollegeamritsar@yahoo.com

www.khalsacollege.edu.in

□

Editor:

Dr. Atam Singh Randhawa

+9198722-17273

□

July-December 2020

□

ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ

ਪ੍ਰੋ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪ੍ਰੋ. ਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਡਾ.)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ

ਪ੍ਰੋ. ਯੋਗਰਾਜ ਅੰਗਰਿਬ (ਡਾ.)

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਪ੍ਰੋ. ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ (ਡਾ.)

ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦਿੱਲੀ

ਡਾ. ਰਜਨੀਬ ਬਹਾਦੁਰ ਸਿੰਘ, (ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ)

ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ

ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, (ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ)

ਲਾਇਲਪੁਰ ਮਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ

□

ਚੰਦਾ

ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ : ₹ 3000

ਪੰਜ ਸਾਲਾ : ₹ 1500

ਇਹ ਅੰਕ : ₹ 200

□

© Principal, Khalsa College Amritsar

‘ਸੰਵਾਦ’ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਸਰਚ ਜਰਨਲ,

ਮਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ
ਪ੍ਰਿੰਟਵੇਲ, 146, ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਡੋਕਲ ਪੁਆਇੰਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ।

ਸੰਵਾਦ

ਪੰਜਾਬੀ ਰੈਡੀਓ ਰਿਸਰਚ ਜਰਨਲ
(ਛਪਾਈ ਖੋਜ ਰਸਾਲਾ)

ਸਾਲ - 06 ਅੰਕ - 12

ਜੁਲਾਈ-ਦਸੰਬਰ 2020

ਤਤਕਰਾ

☐ ਸੰਪਾਦਕੀ	5-6
☐ ਡਾ. ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ	7-17
‘ਮੱਲੂਮ’ : ਸਮਾਜ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤ	
☐ ਸ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ	18-41
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਉਤਰਪ੍ਰੰਜੀਵਾਦੀ ਏਜੰਡਾ	
☐ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ	42-54
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ : ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ	
☐ ਭਾਈ ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ	55-77
ਮਾਨਵ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀ ਨਵੀਂ ਆਸ : ਵਿਸਮਾਦੀ ਗਲੋਬਲ ਆਰਡਰ	
☐ ਡਾ. ਯੋਗਰਾਜ	78-85
ਸੁਖਪਾਲ ਦੀ ਕਵਿਤਾ : ਸੰਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਦਾ ਕਾਵਿ	
☐ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ	86-103
ਸਾਕਾ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ	
☐ ਡਾ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ	104-121
ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ	
☒ ਡਾ. ਕੁਲਵੀਰ ਗੋਜਰਾ	122-129
ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ	

ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ

ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਮੁੱਢ ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਰਬਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਤੇ ਸਥਿਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਰਜ ਹੋਰ ਵੀ ਕਠਿਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਬਹੁਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਪਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛਾਣਾਂ, ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫੈਲ ਰਹੀਆਂ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਆਬਾਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਮਿਸ਼ਰਤ ਪਛਾਣਾਂ, ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ ਦੇ ਮੁੱਢੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਬਹਿਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹੋਰਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਾਂਗ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਵੀ ਪੱਛਮ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਲੰਬੀ ਬਹਿਸ ਹੈ। 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਯੂਰਪੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਨਾਲ ਸਾਂਝ-ਭਿਆਲੀ ਕਾਰਨ ਨਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਜਦ ਕਿ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਸਰੂਪ ਕਾਰਨ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਡਾ. ਕੁਲਵੀਰ ਗੋਜਰਾ
ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਦਿੱਲੀ

9871100116
kulvirdu@yahoo.co.in

ਆਧੁਨਿਕਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ, ਪੁੰਜੀਵਾਦ, ਆਧੁਨਿਕ ਸਟੇਟ ਦੇ ਉਭਾਰ, ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਆਦਿ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਸ ਪਹੁੰਚ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮੁੱਖ ਚਿੰਤਕ ਗੈਲਨਰ (Gellner) ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਐਥਨਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਚਿੰਤਕਾਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਐਥਨੀ ਸਮਿਥ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੂਰਵ-ਆਧੁਨਿਕ ਪਛਾਣਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। 'ਗੈਲਨਰ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਉਦਯੋਗਿਕ ਆਰਥਿਕਤਾ ਲਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਸਿਖਿਆ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕਿਰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ 'ਚੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਸਟੇਟ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਟੇਟ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਪਬਲਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਦਾ, ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਮੂਹ ਜੋ ਇਕੋ ਹੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਂਝੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ